

■ Discussie

De relationeel-ethische bril maakt het verschil, een herwaardering van de contextuele therapie

In het nieuwe *Handboek systeemtherapie* (Savenije, Van Lawick, & Reijmers, 2008) komen de naam van Ivan Boszormenyi-Nagy en begrippen als 'intergenerationeel' en 'loyaliteit' op diverse plaatsen voor, maar is de contextuele therapie als afzonderlijke stroming weggevalen. Er is in het *Handboek* (hoofdstuk 17 en 21) voornamelijk geput uit het eerste contextuele werk van Nagy, *Invisible loyalties* (Boszormenyi-Nagy & Spark, 1973). De nadruk ligt op de beschrijving van het fenomeen en de betekenis van de loyaliteit tussen ouders en kinderen. Zijn recentere boek *Between give and take* (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 1986, 1994) wordt alleen aangehaald in hoofdstuk 15 over het gezinsontwikkelingsperspectief (Govaerts & Splingaer, 2008). De theorie van Nagy wordt daarin (te) beperkt weergegeven.

Nergens in het *Handboek systeemtherapie* is een verhandeling te vinden over de relationele ethiek, die gezien kan worden als de kern van de contextuele therapie. Dat beschouw ik als een verlies voor de systeemtherapie. Waardevolle therapeutische interventies ontwikkeld vanuit de contextuele therapie

raken in de vergetelheid. De nadruk op herstel van betrouwbaarheid in relaties – waar de contextuele therapie zich op richt – verdient mijns inziens een expliciete plaats in het *Handboek*. De loyaliteitstheorie van Nagy is niet los verkrijgbaar, maar kan slechts verstaan worden vanuit het geheel van het gedachtegoed. Loyaliteit is in contextueel opzicht uiteindelijk meer een relationeel-ethisch dan een psychologisch en interactioneel fenomeen.

De relationeel-ethische bril

Reeds in 1983 schreef Ammy van Heusden dat we de loyaliteitstheorie van Nagy moeten lezen vanuit een relationeel-ethische optiek (Van Heusden, 1983). Nagy benoemt dit als de vierde dimensie van waaruit we menselijke verhoudingen kunnen verstaan, naast de optiek van feiten, intrapsychische en interactionele fenomenen. Loyaliteit is dus meer dan een gevoel; het heeft alles met *trouw* te maken. Daarin klinkt de ethiek door: gerichtheid op het goede relationele samenleven binnen gezin en familie, waarin zorgvuldig gezocht wordt naar de relationele voorrangsregels. Dit kan gezien worden als een intrinsieke ethiek:

geen van buitenaf opgelegde moraal, maar een tussenmenselijk afwegen van wat rechtvaardig en betrouwbaar is.

Nagy beschrijft deze ethiek aan de hand van de balans van geven en nemen. Een duurzaam actief en wederkerig geven en nemen tussen mensen is het kenmerk van een vitale en betrouwbare menselijke relatie. Aan hoe er gegeven en genomen wordt in een relatie, kun je iets van de betrouwbaarheid van de relatie aflezen.

In zijn latere werk schreef Nagy expliciet over de intrinsieke winst van het geven, ook wanneer de wederkerigheid moeizaam op gang komt (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 1986, 1994; Boszormenyi-Nagy, 2000). 'Alles draait om het verdienen van gerechtigde aanspraak door zorg te dragen voor de mensen met wie ik in relatie sta... Als ik mensen tot die houding kan aanzetten is dat het genezendemoment...' (Boszormenyi-Nagy, 2000, pp.10-11). De positie-keuze waarin iemand op een gepaste wijze zijn zoon- of dochterschap, het vaderschap of moederschap op zich neemt, werkt bevrijdend door in de gezinsverhoudingen. Deze zorg verdient het om gezien en erkend te worden.

Intergenerationele therapie is dus méér dan begrijpen waar je wortels

liggen. Het is *recht* doen aan alle betrokkenen, zowel aan degenen die voor je zijn geweest, en vooral aan degenen die na je gekomen zijn of nog zullen komen. Nagy ging destijds met deze gedachtegang in tegen de heersende sfeer van zelfontplooi-

ing en zelfrealisatie als doel van de therapie.

De contextuele therapie biedt inzicht, maar beoogt meer nog tot zogenaamde 'constructieve actie' aan te zetten en is daarmee gericht op de toekomst. Dit 'verwerven van constructief recht' draagt in hoge mate bij aan een besef van eigenwaarde. Dat schept een basis voor identiteitsontwikkeling en biedt de mogelijkheid voor een goede zelfafgrenzing. Onlangs las ik de autobiografie *Dromen van mijn vader* van Barack Obama (2004), waarin hij beschrijft hoe het proces van intergenerationele verzoening hem vrijmaakte van de gebondenheid aan een geïdealiseerde vader en ruimte schiep om zijn eigen leven te gaan leven en zijn verantwoordelijkheid op zich te nemen.

De meerzijdige partijdige houding van de therapeut vormt de kern van de contextuele benadering. Dit overstijgt therapeutische neutraliteit. De focus ligt op het vermogen om wisselend naast de verschillende gezinsleden te staan. Ook degenen die niet aanwezig zijn tellen mee; het komt

...loyaliteit is meer dan een gevoel...

erop aan recht te doen aan afwezige ouders en aan het nog niet aanwezige nageslacht. Zij erven de toekomst, zij dragen de vruchten van de keuzes die nu gemaakt worden. Het kompas is de vraag: 'Wie in het gezin heeft (de meeste) zorg nodig'. Deze vraag kan goed in een gezin besproken worden.

...ook de afwezigen tellen mee...

Het bovenstaande sluit aan op wat in het *Handboek systeemtherapie* wordt beschreven over ethiek. Vermeire stelt (vanuit een postmodern perspectief) dat veelzijdige betrokkenheid een weg biedt uit 'dichotome discoursen van goed of fout' en wegleidt van de 'druk van de dwingende perspectieven' (Vermeire, 2008, p.259).

Praktijkervaringen

Ook in mijn werk als supervisor en opleider bij de Christelijke Hogeschool Ede met studenten van de post-HBO- en Masteropleiding Contextuele Hulpverlening ervaar ik de waarde van de contextuele benadering. Als een vast onderdeel van hun opleiding verkennen de studenten hun eigen gezin en familie van herkomst. Dat is doorgaans een intensieve queeste, waar relationele breuken, maar ook relationele hulpbronnen aan de orde komen. In de herwaardering van het eigen levensverhaal worden de relationele verwickelingen gewikt en gewogen.

Dikwijls blijkt er oude ballast te zijn, die het huidige relationele functioneren beïnvloedt, oude banden die nog knellen. Ook komt vrijwel altijd het verlangen naar boven om erkend te worden in de eigenheid die men als kind had en als volwassene heeft.

Telkens weer blijkt dat de erkenning dat men als kind heeft bijgedragen en iets

heeft proberen te betekenen in het gezin van herkomst, grond onder de voeten geeft. Ook draagt dit bij aan een grotere vrijheid, die samengaat met een diepere ervaring van verbondenheid. Deze validatie van de kinderlijke bijdrage nodigt uit om op een nieuwe manier vorm te geven aan het contact met de ouders. Tussen ouders en kinderen is een bron van geven en ontvangen als een vitale kracht aanwezig. Wanneer die kracht wordt opgemerkt en aangeraakt, worden oude patronen doorbroken en slagen mensen erin een nieuwe positie in te nemen tot dikwijls ingewikkelde gezinsverhoudingen. En deze 'vrijheid in verbondenheid' schept ruimte in andere intieme relaties, zoals de huidige ouder-kindrelatie en de partnerrelatie.

Ten slotte

De relationele ethiek vormt de sleutel tot een juist begrip van de con-

textuele therapie. Dit biedt specifieke interventiemogelijkheden en helpt mensen elkaar recht te doen. Herstel van vertrouwen als focus van deze benadering biedt een eigen invalshoek in het veld van de systeemtherapie. Verscheidene bijdragen in het Nederlandse taalgebied hebben de contextuele therapie in de afgelopen jaren geactualiseerd en verrijkt met uitwerkingen en toepassingen (Michielsen, Mulligen, & Hermkens, 1998; Hargrave & Pfitzer, 2005; Onderwaater, 2009). Ook is er recent onderzoek gedaan naar centrale hypothesen van de contextuele therapie (Delsing, Oud, De Bruyn, & Scholte, 2005) en is onderzoek gestart naar de werkzaamheid en evidentie van de contextuele therapie, onder andere vanuit het lectoraat Jeugd en Gezin van de Christelijke Hogeschool Ede. De relationeel-ethische optiek verdient dan ook een expliciete plaats in de systeemtherapie en daarmee ook in – een eventuele herziening van – het *Handboek systeemtherapie*.

Kees Verduijn

Literatuur

- Boszormenyi-Nagy, I. (2000). *Grondbeginselen van de contextuele therapie*. Haarlem: De Toorts.
- Boszormenyi-Nagy, I., & Krasner, B. (1986). *Between give and take: a clinical guide to contextual therapy*. New York: Brunner/Mazel.
- Boszormenyi-Nagy, I. & Krasner, B. (1994). *Tussen geven en nemen*. Haarlem: De Toorts. (Vertaling van idem, 1986).
- Boszormenyi-Nagy, I. & Spark, G. (1973). *Invisible loyalties*. New York: Harper & Row.
- Govaerts, J.-M. & Spilingaer, G. (2008). Gezinsontwikkelingsperspectief. In A. Savenije, M.J. van Lawick & E.T.M. Reijmers (red.), *Handboek systeemtherapie* (pp. 193-204). Utrecht: De Tijdstroom.
- Delsing, M.J.M.H., Oud, J.H.L., Bruyn, R.E.J. de, & Scholte, R.H.J. (2005). Wederkerige verbanden tussen rechtvaardigheid en vertrouwen in gezinnen en probleemgedrag van adolescenten: een longitudinale analyse. *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie*, 60, 139-150.
- Hargrave, T.D. & Pfitzer, F. (2005). *Ontwikkelingen in de contextuele therapie*. Amersfoort: Acco.
- Heusden, A. van (1983). In het voetspoor van Nagy. *Tijdschrift voor Psychotherapie*, 9(3), 140-144.
- Michielsen, M., Mulligen, W. van, & Hermkens, L. (red.) (1998). *Leren over leven in loyaliteit*. Amersfoort: Acco.
- Obama, B. (2004). *Dromen van mijn vader: het verhaal van mijn familie*. Amsterdam: Atlas.
- Onderwaater, A. (2009). *De onverbreekelijke band: inleiding en ontwikkelingen in de contextuele therapie van Nagy*. Amsterdam: Pearson.
- Savenije, A., Lawick, M.J. van & Reijmers, E.T.M. (red.) (2008). *Handboek systeemtherapie*. Utrecht: De Tijdstroom.
- Vermeire, S. (2008). Ethiek. In A. Savenije, M.J. van Lawick, & E.T.M. Reijmers (red.), *Handboek systeemtherapie* (pp. 251-259). Utrecht: De Tijdstroom.

...een intensievere
queeste...